

УДК 81'27

АНГЛІЙСЬКА МОВА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

Усаченко І.В.

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

Стаття окреслює сучасний стан англійської мови в світі. Досліджено деякі аспекти її функціонування в Швеції в якості іноземної в умовах постійного розвитку і інтернаціоналізації держави. Доведено, що англійська мова де-факто виступає другою мовою в сфері освіти. Проаналізовано вплив шведської мови на англійську на граматичному рівні. Зроблено висновок про те, що граматична інтерференція в даному випадку є результатом переносу граматичних рис рідної однієї мовної системи (шведська) на іншу (англійська) в умовах контактування.

Ключові слова: мовна ситуація, лінгва франка, національна мова, мова-вбивця, лінгвістичне домінування, модель Качру, мовна політика, білінгвізм, мовний контакт, інтерференція, граматична інтерференція.

Постановка проблеми. Глобалізація та інтеграція світового суспільства викликають необхідність розширювати та поглиблювати контакти між різними країнами. Це неможливо без здійснення успішної та ефективної міжкультурної комунікації, тобто спілкування людей, що представляють різні культури і мови. Англійська мова займає особливе становище в світі, будучи глобальною і міжнародною мовою. Вчені називають її «лінгва франка» зі справедливої причини: вона використовується великою кількістю людей в Європі і світі, виконуючи функцію «рятувального круга» в таких областях, як туризм, наука, транспорт, культурний обмін. В результаті цих

контактів відбувається процес запозичення з однієї мови в іншу на різних рівнях. Цей процес має назву інтерференція. Останнім часом це питання не оминає уваги вчених. Об'єктивною причиною цього є актуальність даного питання як в теоретичному аспекті, так і в плані розв'язання практичних задач лінгвістики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливий аспект зростаючого домінування англійської мови породив безліч наукових дискусій. Ключовим стало питання впровадження англійської мови в інші мови, яке спричинило масові запозичення на всіх рівнях. Високий статус англійської мови призвів до заклопотаності питань

нями про втрату певних сфер і збереження національних мов. Тобто в даний час в академічному світі існує два підходи до позиції, яку займає англійська мова: з одного боку – точка зору вчених, які сприймають англійську мову як глобальний феномен (Crystal, 2003; De Swaan 2001; Duszak & Okulska 2004; Graddol 1997; Kibbee 2003; Maurais & Morris 2003; Pennycook 1994; Simonsen 2004; Tonkin & Reagan 2003) [7; 8; 9; 12; 15; 17; 21; 24; 26], з іншого – думка лінгвістів, які стверджують, що поширення англійської мови носить характер мовного імперіалізму, [22] і називають її мовою-вбивцею (murder language, killer language) [25], яка загрожує існуванню інших мов світу (Ansre 1979; Kirkegaard 2008; Mæhlum 2002; 2007; Phillipson 1992) [6; 16; 18; 22].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема функціонування англійської мови в світі і впливу на інші мови активно досліджується, але вітчизняна наука не робила спроб здійснити комплексний аналіз положення англійської мови в Швеції і розглянути взаємовплив мов на різних рівнях.

Мета статті. Метою даної статті є проаналізувати сучасний статус англійської мови в Швеції та продемонструвати явище інтерференції на граматичному рівні.

Виклад основного матеріалу. Англійська мова поширювалася за допомогою численних історичних причин і подій, тож важко говорити про конкретну її позицію в країнах світу. Д. Кристалл в своїх дослідженнях згадує метод визначення положення даної мови, спочатку запропонований Б. Качру, який поділив сфери її вживання в залежності від інтенсивності на три кола:

1) внутрішнє коло (the inner circle) – області, в яких носії англійської мови використовують її в якості рідної (США, Канада, Нова Зеландія, Великобританія);

2) зовнішнє коло (the outer circle) – області, в яких носії англійської мови використовують її в якості другої (Індія, Сінгапур, Малаві);

3) розширене коло (the expanding circle) – області, в яких носії англійської мови використовують її в якості іноземної (Швеція, Китай, Японія, Греція) [7, с. 107].

Варто відзначити, що дана модель не ідеальна, так як з розвитком тієї чи іншої країни, вона може переміститися в інше коло, тим самим демонструючи вживання англійської мови в більшій мірі.

В Європейському контексті вплив англійської мови також актуальний. Особливу увагу лінгвістична наука в даний час приділяє вивченню факту завершення впровадження англійської мови в країні Північної Європи, тобто в Скандинавію. С. Йоханссон вважає, що «беручи до уваги часті напружені дебати, було проведено, на подив, мало досліджень, які б систематично вивчили використання англійської мови в країнах Скандинавії і її вплив на скандинавські мови, хоча в останні роки з'явилася тенденція приділяти більше уваги цьому питанню» [14, с. 90].

Грунтуючись на проведених дослідженнях, можна виділити основні причини відкритості Скандинавських мов рисам англійської мови:

1) високий і незаперечний престиж англійської мови у всіх верствах населення;

2) величезна популярність англо-американських медіа продуктів;

3) інтенсивне вивчення англійської мови всіма віковими категоріями;

4) великі інтернаціональні особисті і ділові контакти в різних сегментах населення;

5) близька спорідненість англійської і Скандинавських мов [11, с. 41].

Більш того, жодна зі Скандинавських країн не ізольована в плані культури, освіти і науки, і ні в одній з них не встановлені бар'єри між національною і англійською мовами. Г. Готтліб, характеризуючи ситуацію в Скандинавських країнах на основі проведених нечисленних досліджень, відзначає, що «зовсім не варто виключати можливість мовної смерті в країнах Скандинавії» [11].

Ситуація зростаючого домінування англійської мови не оминула й Швецію. Шведська мова з невеликою кількістю носіїв (приблизно 9 млн. людей), більшість з яких проживає в Швеції. Мовна ситуація в Швеції радикально змінилася за останні кілька десятиліть. В результаті імміграції Швеція стала багатомовною країною, де використовуються більше 150 мов. Після ратифікації Європейської хартії про регіональні мови і мови національних меншин, в Швеції офіційно були визнані 5 мов меншин (2000): фінська, мянкієлі, циганська, саамська, ідиш.

Швеція – держава, де високо цінуються міжнародні контакти. Однак, зважаючи на те, що шведська мова поширена тільки на території Швеції і мало хто володіє нею за її межами, вона має дуже обмежену практичну цінність. Саме з цієї причини в більшості випадків комунікація між носієм і не носієм шведської мови здійснюється англійською мовою. Дана мова є за замовчуванням засобом міжнародного спілкування, як в Швеції, так і за її межами.

Коментуючи ситуацію в Швеції, Б. Гуннарсон передбачає, що тенденція збільшення публікацій досліджень англійською мовою призведе в кінцевому підсумку до атрофії, тобто кількості наукових робіт, виконаних шведською або іншими мовами, значно знизиться або дорівнюватиме нулю. Так, за даними Ради з наукових досліджень у Швеції, відсоток докторських дисертацій у провідних університетах ще у 2001 році з медичних наук складав 99%, природничих – 100%, соціальних – 74%, гуманітарних – 39% [19]. В результаті лексичні та стилістичні ресурси невикористаних мов вичерпаються, а наука матиме можливість оперувати тільки англо-американськими одиницями. Таким чином, дослідники можуть втратити здатність обговорювати науку шведською мовою [13].

Зростаюче занепокоєння з приводу зсуву шведської мови в академічних і дослідницьких областях призвело до того, що Рада із захисту мови і формування мовної культури в Швеції (Swedish Language Council) (пер. авт.) опублікувала проект плану дій щодо захисту і популяризації національної мови. Згодом у 2002 році парламентський комітет надав свої висновки з даного питання в доповіді «Mål i mun: Förslag till handlingsprogram försvenska språket». Більшість її пунктів були включені в урядовий законопроект соціал-демократів «Краща мова – узгоджена мовна політика в Швеції» (Best language – a concerted language policy for Sweden) (пер. авт.),

представлений в парламенті у вересні 2005 року. Основна мета даного документу – підтримувати шведську мову в усіх областях, включаючи наукові дослідження та вищу освіту. Для досягнення цієї мети законопроект рекомендує політику паралельної багатомовності, тобто використання шведської мови поряд з англійською у зазначених вище областях. Прикладом можуть служити великі резюме докторських дисертацій англійською мовою [10, с. 16-17].

Англійська мова, незважаючи на статус іноземної в Швеції, увійшла і в повсякденну комунікацію, причому вона не обмежується контактами з іноземцями, тобто англійські слова «долучилися» до звичайної мови. Х. Шарп, провівши дослідження мовної ситуації в Швеції, зробив висновок про те, що підлітки і люди середнього віку широко використовують англійську мову в повсякденному мовленні. Члени цих вікових груп також схильні переплітати довгі англійські фрази зі шведською мовою [23, с. 198]. Серед можливих причин наводиться той факт, що англійська мова викладається з самого раннього віку, а також має високий статус. М. Парквалл стверджує, що Швеція має більш високий відсоток носіїв англійської мови, ніж у багатьох країнах, де англійська є офіційною мовою. Так, опитування, проведене в 2006 році, показує, що 89% інформантів вважають, що цілком здатні вільно говорити англійською мовою, в той час як в Індії, наприклад, ця частка становить лише 11% [20, с. 30-40].

В ході опитування, опублікованого комітетом міністерства культури, було встановлено, що 36% учасників вважають, що англійська використовується в надмірній кількості (2002). Більш ранні дослідження надають схожі результати – 40%. Це вказує на те, що більшість опитаних людей не вважають, що англійська використовується занадто широко, а молодші вікові групи частіше вживають її в спілкуванні. Крім того, в шведських школах було проведено опитування, в ході якого учасників попросили назвати найважливіший предмет і охарактеризувати якість його викладання. Інформанти були поділені на три групи – учні, батьки та інші категорії. Учні вважали найважливішим предметом англійську, за яким слідувала шведська. Однак, дві інші групи поставили шведську на перше місце (2002) [5].

Незважаючи на думку значної кількості населення Швеції щодо надмірного вживання англійської мови, реальна кількість мовців досить велика. Так, за даними Євробарометру, міжнародного проекту регулярних опитувань громадської думки, що здійснюється під егідою Європейської комісії, 2012 року, відсоток дорослого англомовного населення Швеції складає 53,97% [27]. Повертаючись до даних цього ж проекту 2006 року, на питання «Чи повинні діти Швеції вчити англійську?» відповідь «Так» отримано від 99% респондентів [28]. Інші дані Шведської національної агенції з питань освіти демонструють, що 93% Шведських школярів у віці 15-16 років стверджують, що вони розуміють англомовні теле- та радіопрोगрами дуже або відносно легко. Майже всі стверджували, що їм було відносно легко на екзамені описати подорож, вихідні, захід у письмовому вигляді [29].

Аналізуючи аспекти граматичної інтерференції, необхідно зазначити, що даний процес включає повну чи часткову заміну ознак граматичних явищ однієї мови, що вивчається, ознаками іншої під впливом рідної чи іншої мови, що вивчається. Граматичну інтерференцію легко передбачити шляхом зіставлення граматичних явищ мов, що вивчаються, виявивши зі значною долею вірогідності схожість та відмінність. Граматичні явища мов мають багато спільного, що виявляється як на морфологічному, так і на синтаксичному рівнях. Так, дослідження С.С. Сорокіної висвітлює синтаксичний і морфологічний типи граматичної інтерференції. Синтаксична інтерференція, на її думку, включає конструктивний підтип, позиційний синтаксис, підтипи синтаксичного узгодження [3].

Аналізуючи причини граматичної інтерференції, ми звернулися до робіт Ю.О. Жлуктенко [2], який серед таких називає отожднення слів, морфем і граматичних моделей обох мов. Він надає наступну типологію граматичної інтерференції:

- зміна граматичних відносин в одній мові за аналогією з тими відносинами, які існують в іншій (перенесення граматичних відносин із мови А в мову Б чи навпаки; усунення граматичних відносин, що існують в одній мові з причини їх відсутності в іншій);

- зміна граматичної функції слова чи морфеми однієї мови за прикладом іншої;

- розширення чи звуження граматичної форми, моделі чи одиниці даної мови під впливом загальнозживаності явища іншої мови, що отожднюється.

Так, у ході нашого дослідження (яке спирається на елементи методології Є.А. Устиновича, Н.В. Арбузової [1; 4]) було встановлено, що граматична інтерференція в контексті шведсько-англійського білінгвізму проявляється у наступному:

- Некоректне утворення та використання множини іменників.

A trouser замість *trousers*.

Peoples замість *people* (в значенні «люди»).

Informations замість *information*.

A new замість *news*.

Womans замість *women*.

- Опущення закінчень при використанні англійських дієслів у пасивному стані.

Are allow замість *are allowed*.

- Використання другої форми дієслів у стверджувальних реченнях минулого часу разом з допоміжним дієсловом.

Didn't studied замість *didn't study*.

- Невірне узгодження підмета з присудком у стверджувальних та заперечувальних реченнях теперішнього та минулого часів.

He speak замість *he speaks*.

We has замість *we have*.

There is many books замість *there are many books*.

Ten years ago we don't have... замість *Ten years ago we didn't have...*

- Помилки в реченнях з використанням узгодження часів.

I thought I will never study... замість *I thought I would never study...*

- Використання інфінітиву у конструкціях, що потребують герундія.

I must stop to complain замість *I must stop complaining*.

Такого роду помилки можна пояснити фактом відсутності аналогічного граматичного явища у шведській мові. Інфінітивні форми присутні у даній мові, тож їх зручніше використовувати, ніж герундій.

– Невірне використання модальних дієслів.

He can know this... замість *He may know this...* (Можливо, він знає це).

Часто шведське дієслово **kan** (аналогами в англійській мові є **may** або **might**, вживаються для вираження припущень) трансформується в англійське **can** (виражає можливість або здатність виконати дію).

– Неправильне використання прийменників.

In university замість *at university* (в значенні освітньої установи).

I had English four times in a week замість *I had English four times a week*.

Даний приклад ілюструє використання відповідного прийменника **i** у шведській мові, в той час як в англійській в даному випадку прийменник взагалі не використовується.

I was always proud over my country замість *I was always proud of my country*.

Англійський прийменник **over** в цьому випадку відтворює аналогічну одиницю у шведській мові – **över** (cf. швед. *stolt över*).

В якості іншого прикладу такого типу можна навести використання **over** замість **across**:

This shop is right over the street замість *This shop is right across the street* (cf. швед. *över gatan*).

– Опущення означеного артикля або некоректне його використання.

I saw Atlantic Oceanen! замість *I saw the Atlantic Ocean!*

У шведській мові одним зі способів відображення категорії означеності є закінчення **-en**.

I went to the Los Angeles last year замість *I went to Los Angeles last year*.

Використання означеного артикля в даному випадку проводить паралель зі шведською мовою, в якій деякі власні імена, географічні назви зокрема, використовуються з означеним артиклем.

– Невірний порядок слів у англійському реченні.

I talked often to my friends замість *I often talked to my friends*.

В англійській мові прислівники неозначеного часу ставляться перед дієсловом, у шведській – після.

Yesterday saw I that advertisement замість *Yesterday I saw that advertisement*.

У шведській мові стверджувальне речення має зворотний порядок слів, якщо додаток чи обставина виносяться на перше місце (cf. швед. *igår såg jag*).

Висновки і пропозиції. Англійську мову в Швеції варто розглядати як іноземну, незважаючи на те, що деякі лінгвісти пропонують дати їй статус офіційною зважаючи на її поширеність. Однак, англійська мова де-факто виступає другою мовою в сфері освіти в умовах її постійного розвитку в шведському суспільстві і інтернаціоналізації держави. Граматична інтерференція в даному випадку є результатом переносу граматичних рис рідної однієї мовної системи (шведська) на іншу (англійська) в умовах контактування.

Список літератури:

1. Арбузова Н.В. Проявление грамматической интерференции в контексте англо-немецкого билингвизма в Швейцарии / Н.В. Арбузова // *Nauki. Teoria i praktyka*. – Познань, 2012. – Ч. 3. – С. 81-84.
2. Жлуктенко Ю.А. Лингвистические аспекты двуязычия / Юрий Алексеевич Жлуктенко. – Киев: Вища школа, 1974. – 164 с.
3. Сорокина С.С. Пути преодоления и предупреждения грамматической интерференции синтаксических подтипов в немецкой речи студентов 1 курса языковых факультетов (на материале подтипа управления): Автореф. дисс. ... канд. пед. наук / С.С. Сорокина. – Л., 1971. – 26 с.
4. Устінович Є.А. Соціофонетична варіативність сегментного складу англійської мови бурсько-англійських білінгвів. [Текст]: автореф. дис. ... канд. філ. наук / Є.А. Устінович. – Сімферополь, 2007.
5. Andersson M. English in Sweden. English as a Second Language in Sweden in a Theoretical Perspective / M. Andersson // *Linguistic Essay*. – Halmstad, 2010. – 54 p.
6. Ansre G. Four rationalizations for maintaining European languages in education in Africa / G. Ansre // *African Languages*. – № 5/2, 1979. – P. 10-17.
7. Crystal D. English as a global language / D. Crystal. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
8. De Swaan A. Words of the world. The global language system / A. De Swaan. – Cambridge: Polity Press, 2001.
9. Duszak A. & Okulska U. Speaking from the margin. Global English from a European perspective / A. Duszak & U. Okulska. – Frankfurt am Main: Peter Lang, 2004.
10. Ferguson G. The global spread of English, scientific communication and ESP: questions of equity, access and domain loss / G. Ferguson. – University of Sheffield, 2007. – P. 7-38.
11. Gottlieb G. Danish echoes of English / G. Gottlieb // *Nordic Journal of English Studies*. – Vol. 3, № 2, 2004. – P. 39-65.
12. Graddol D. The future of English? Guide to forecasting the popularity of the English language in the 21 century / D. Graddol. – London: The British Council, 1997.
13. Gunnarsson B.L. Swedish tomorrow – a product of the linguistic dominance of English? / B.L. Gunnarsson // *Current Issues in Language and Society?* 2000. – № 7. – P. 51-69.
14. Johansson S. English influence on the Scandinavian languages / S. Johansson // *Nordic Journal of English Studies*. – № 1, 2002. – P. 89-105.
15. Kibbee D.A. Language policy and linguistic theory / D.A. Kibbee // Maurais Jacques & Morris Michael M. (eds.), *Languages in the Globalising World*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – Pp. 47-57.
16. Kirkegaard A.H. Engelsk indflydelse på dansk – der er brug for sprogrugt / A.H. Kirkegaard // *Ersskrifter Crituque*. – № 1, 2008. – P. 91-107.
17. Maurais J. & Morris M.M. Languages in a globalising world / J. Maurais & M.M. Morris. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

18. Mæhlum B. Engelsk eller norsk? / B. Mæhlum. – Oslo: Novus Forlag, 2002.
19. Norrby C. English in Scandinavia: Monster or Mate? Sweden as a Case Study in: Challenging the Monolingual Mindset / [ed] John Hajek, Yvette Slaughter, Bristol: Multilingual Matters, 2015. – P. 17-32.
20. Parkvall M. Lagom finns bara i Sverige och andra myter om språk / M. Parkvall. – Stockholm: Schibsted Förlagen, 2009.
21. Pennycook A. The cultural politics of English as an international language A. Pennycook. – New York: Longman, 1994 – 365 p.
22. Phillipson R. Linguistic imperialism / R. Phillipson. – Oxford: Oxford University Press, 1992.
23. Sharp H. English in spoken Swedish: A Corpus Study of Two Discourse Domains / H. Sharp // Doctoral dissertation. – Stockholm University, Department of English, 2001.
24. Simonsen D.F. & Uri H. Skoleelevers holdninger til anglonorsk / D.F. Simonsen & H. Uri // Norskklæringen. – № 1/1992, pp. 27-34.
25. Skutthab-Kangas T. Linguistic diversity: the threat from killer languages / T. Skutthab-Kangas // C. Mair. The politics of English as a world language. – Amsterdam: Rodopi, 2003. – P. 31-52.
26. Tonkin H. & Reagan T. Languages in the 21 century / H. Tonkin & T. Reagan. – Amsterdam: Benjamins, 2003.
27. <http://languageknowledge.eu/countries/sweden>
28. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_243_en.pdf
29. <http://stephenhowe.info/wp-content/uploads/2015/07/HOWE-Learning-English-in-Sweden-and-Japan-1-Overview.pdf>

Усаченко И.В.

Николаевский национальный университет имени В.А. Сухомлинского

АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК В ЕВРОПЕЙСКОМ КОНТЕКСТЕ

Аннотация

Статья очерчивает современное положение английского языка в мире. Исследованы некоторые аспекты его функционирования в Швеции в качестве иностранного в условиях постоянного развития и интернационализации государства. Доказано, что английский язык де-факто является вторым языком в сфере образования. Проанализировано влияние шведского языка на английский на грамматическом уровне. Сделан вывод о том, что грамматическая интерференция в данном случае представляет собой результат переноса грамматических черт одной языковой системы (шведской) на другую (английской) в условиях контактирования.

Ключевые слова: языковая ситуация, лингва франка, национальный язык, язык-убийца, лингвистическое доминирование, модель Качру, языковая политика, билингвизм, языковой контакт, интерференция, грамматическая интерференция.

Usachenko I.V.

Mykolaiv V.O. Sukhomlynskyi National University

THE ENGLISH LANGUAGE IN THE EUROPEAN CONTEXT

Summary

The article outlines the current position of the English language in the world. Some aspects of its functioning in Sweden as a foreign language in the conditions of constant development and internationalization of the state are investigated. The article proves that English de facto is the second language in the field of education. The influence of the Swedish language on English at the grammatical level is analyzed. It is concluded that grammatical interference in this case is the result of transferring the grammatical features of one language system (Swedish) to another (English) under conditions of contact.

Keywords: language situation, lingua franca, national language, killer language, linguistic domination, Kachru's model, language policy, bilingualism, language contact, interference, grammatical interference.